

До разової спеціалізованої вченої ради ДФ 2023-21
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого
61024, м. Харків, вул. Пушкінська, 77

РЕЦЕНЗІЯ

на дисертацію Коновалової Ілони Олександрівни, підготовлену на
тему «Запобігання шахрайству у сфері електронної торгівлі», подану на
здобуття ступеня доктора філософії в галузі права за спеціальністю
«Право»
(Харків, 2024)

Актуальність теми дисертації. Тема дисертації «Запобігання шахрайству у сфері електронної торгівлі» є вкрай актуальною в сучасному цифровому суспільстві. Зростання популярності електронної торгівлі призвело до появи нових викликів та загроз, пов'язаних із зловживанням, шахрайством та іншими видами кіберзлочинів.

Актуальність цієї теми визначається декількома ключовими аспектами:

1. Економічна важливість електронної торгівлі: Зростання обсягів електронної торгівлі призводить до збільшення оборотів грошей в цифровому просторі. Захист від шахрайства стає необхідною умовою для забезпечення стабільності та розвитку цього галузі.

2. Довіра споживачів: Шахрайство у сфері електронної торгівлі може суттєво підірвати довіру споживачів до цього способу покупок. Захист особистої інформації та фінансових даних є критичним для збереження довіри споживачів і забезпечення сталого розвитку електронної торгівлі.

3. Технологічні виклики: Розвиток нових технологій, таких як штучний інтелект, блокчейн і інші, відкриває нові можливості для шахрайства, але також надає інструменти для його запобігання. Дослідження цих технологій та їх впровадження можуть допомогти в удосконаленні систем захисту в електронній торгівлі.

4. Законодавчі та регуляторні вимоги: Швидке розширення електронної торгівлі вимагає відповідного оновлення законодавства та створення ефективної системи регулювання. Дослідження в області запобігання шахрайству може слугувати основою для розроблення нових нормативів та політик.

5. Глобальна проблема: Шахрайство в електронній торгівлі є глобальною проблемою, оскільки воно може впливати на компанії та споживачі в будь-якій частині світу. Дослідження в цьому напрямку може визначити універсальні стратегії та підходи для боротьби з цим явищем.

Отже, дисертація І. О. Коновалової «Запобігання шахрайству у сфері електронної торгівлі» виконана на актуальну тему, оскільки дослідження електронного комерційного шахрайства як системного явища важливе для розв'язання проблем практики, визначення пріоритетів у науково-дослідній роботі, а також забезпечення спеціалізації підготовки фахівців відповідного профілю.

Оцінка наукового рівня дисертації і наукових публікацій. Під час рецензування дисертації І. О. Коновалової «Запобігання шахрайству у сфері електронної торгівлі» та вивчення наукових публікацій авторки встановлено високий науковий рівень їх виконання.

Дисертантка володіє *високим рівнем методології наукової діяльності*. Здобувачка вдало підбрала й використала сукупність загальнонаукових та спеціальних методів наукового пізнання, що дало змогу виявити та запропонувати вирішення теоретичних та практичних питань, які стосуються теми дослідження, а саме: діалектичний (філософський) метод – для формулювання понять і визначень, тлумачення наукових термінів і приписів законодавства, інтерпретації статистичних даних (підрозділи 1.1, 1.2, 3.1, 3.2, 3.3); системно-структурний метод – для вивчення системи електронної торгівлі, кількісно-якісних показників шахрайств, які вчиняються у цій сфері, сукупності причин й умов протиправної поведінки, розроблення комплексу заходів запобігання й системи суб'єктів запобігання цим кримінальним

правопорушенням (підрозділи 1.2, 2.1, 2.2, 3.2, 3.3); статистичний метод – для збирання, обробки й аналізу інформації за результатами емпіричного дослідження, узагальнення й аналізу даних електронних реєстрів і статистичних звітів (підрозділи 2.1, 2.3); порівняльно-правовий метод – для узагальнення міжнародного досвіду і кращих практик боротьби з шахрайством у сфері електронної торгівлі (підрозділ 3.1); конкретно-соціологічні методи – для надання кримінологічної характеристики досліджуваним злочинам, визначення рівня їх латентності, пізнання особливостей віктимної поведінки жертв, надання рекомендації щодо напрямів і заходів запобігання цим злочинам (підрозділи 2.1, 2.3, 3.2).

Здобувачкою проаналізовано значну кількість літературних джерел (більше 236 найменувань), ґрунтовно вивчено праці інших науковців, присвячені досліджуваній проблематиці, що сприяло вирішенню наукового завдання, формулюванню рекомендацій з удосконалення чинного законодавства.

Перевагою дисертаційної роботи І. О. Коновалової є опрацювання і використання достатнього обсягу нормативно-правових актів, загальнотеоретичних наукових праць українських та зарубіжних учених у галузі кримінології. Дисертанткою здійснено аналітичну роботу щодо вивчення матеріалів, які стосуються досліджуваної проблематики. Емпіричну базу дослідження становлять: статистичні дані Генеральної прокуратури України щодо стану шахрайства і пов'язаних із ним кримінальних правопорушень за 2013 – 2021 рр.; узагальнені результати вибіркового вивчення 361 вироку, ухваленого судами України у 2011 р. та за період 2016 – 2021 рр., по кримінальних справах щодо шахрайства, вчиненого шляхом незаконних операцій з використанням електронно-обчислювальної техніки; результати експертного опитування 78 працівників Національної поліції України, прокуратури України, Служби безпеки України, судів та адвокатури України; результати анкетування громадян України, проведеного онлайн, з використанням Google-форм.

Слід наголосити на логічній структурованості дослідження, що дозволило вдало визначити його мету, завдання, об'єкт та предмет. Це, у свою чергу, надало

можливість провести всебічне та глибоке дослідження обраної дисертанткою теми. Дисертація базується на комплексному підході, характеризується відповідним рівнем наукових узагальнень, що значною мірою обумовлено і характером дослідницької бази.

Основні положення та висновки, сформульовані у дослідженні, викладено у дев'яти наукових публікаціях, з яких чотири - у наукових фахових виданнях України, п'ять - у збірниках матеріалів наукових конференцій. Результати дослідження належним чином апробовані на міжнародних та всеукраїнських наукових заходах. Публікації здобувачки свідчать про її послідовну роботу над вирішенням поставленого наукового завдання.

Наукова новизна представлених теоретичних результатів проведених досліджень. Дисертація І. О. Коновалової є першим в Україні кримінологічним дослідженням шахрайства у сфері електронної торгівлі як системного явища і різновиду економічної злочинності, що має власні тенденції розвитку, детермінуючий комплекс її особливості запобігання.

За результатами його проведення сформульовано низку нових наукових положень, висновків, рекомендацій та пропозицій щодо вдосконалення чинного законодавства в окресленій сфері.

До числа найвагоміших результатів дисертаційної роботи можна, віднести такі:

– визначено поняття «шахрайство у сфері електронної торгівлі» з виокремленням головних його ознак, зумовлених об'єктивними закономірностями становлення електронної торгівлі в Україні, а саме: висока латентність; глобальний характер; вчинення кримінального правопорушення у кіберпросторі та віртуальному часі;

– розроблено комплексну кримінологічну і кримінально-правову характеристику шахрайств у сфері електронної торгівлі. Проаналізовано рівень, структуру й динаміку вказаних кримінальних правопорушень. Обґрунтовано положення про значну латентність цих злочинних діянь;

– встановлено, що жертва електронного комерційного шахрайства наділена специфічними характеристиками, які охоплюють не скільки соціально-демографічні, а переважно морально-психологічні групові риси. Констатовано, що взаємодія злочинця і жертви електронного комерційного шахрайства є дистанційною;

– запропоновано головні напрями й заходи спеціально-кримінологічного запобігання шахрайству у сфері електронної торгівлі, що включає: розробку і прийняття нормативно-правового акта про розвиток українського сегмента Інтернету; вдосконалення профільного законодавства у сфері електронної торгівлі; організацію повноцінної взаємодії правоохоронних органів, підприємств, установ, організацій всіх форм власності, ЗМІ з метою проведення інформаційно-виховної роботи серед населення щодо основних положень кібербезпеки; контроль й облік осіб, які схильні до вчинення вказаного типу кримінального правопорушення;

- удосконалено положення щодо виокремлення способів вчинення шахрайств у сфері електронної торгівлі та залежно від цього даний вид злочину класифіковано на: шахрайство з авансовим платежем / повною або частковою передплатою, шахрайство з підміною товару, фішинг, шахрайство з вкраденими персональними банківськими даними, вішинг.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що основні положення, висновки й рекомендації дисертаційного дослідження можуть бути використані: у науково-дослідній сфері – для подальших наукових розвідок за напрямом запобігання шахрайству у сфері електронної торгівлі; у правотворчості – для вдосконалення діяльності оперативних, превентивних і слідчих підрозділів Національної поліції України, зокрема Департаменту кіберполіції; у правозастосовній сфері – для удосконалення державної політики електронної торгівлі, законодавства у сфері кібербезпеки; у навчальному процесі – при підготовці навчально-методичних комплексів, підручників, навчальних посібників з антикорупційних дисциплін і кримінології.

Дискусійні положення дисертації. Визнаючи загалом високий теоретичний рівень роботи, її важливе практичне значення, варто звернути увагу на деякі питання, які могли б слугувати предметом подальших наукових досліджень чи певної дискусії під час публічного захисту.

1. Зі змісту положень дисертації вбачається зростання користувачів мережі Інтернет і бурхливий розвиток електронної торгівлі у найближчі 5 років. Цю обставину треба враховувати при виробленні стратегії запобігання і протидії шахрайству у сфері електронної торгівлі.

2. Серед заходів загальносоціального запобігання шахрайству у сфері електронної торгівлі пропонується спрямувати увагу на зниження рівня бідності та економічної депривації в суспільстві, створення умов для реального збільшення доходів населення України. Подібні пропозиції здобувача виглядають малореалістичними та спрямовані на далеку перспективу.

3. Важливу роль у запобіганні шахрайству у сфері електронної торгівлі відіграє діяльність суб'єктів запобігання такому шахрайству. Дисертанту слід звернути увагу на питання взаємодії та координації діяльності правоохоронних органів.

4. У підрозділі 3.1 багато говориться про необхідність упровадження аналітичних платформ, програмних продуктів та технічних засобів нового покоління для підвищення ефективності запобігання шахрайству у сфері електронної торгівлі. Погоджуємось із такою пропозицією. Але слід дослідити реальні можливості використання таких інформаційних платформ в Україні.

Загальний висновок. Необхідно відмітити, що висловлені пропозиції й зауваження не знижують загальної високої оцінки дисертаційної роботи І. О. Коновалової, яка є самостійною кваліфікаційною науковою працею, що містить нові науково обгрунтовані результати, з урахуванням вітчизняного й зарубіжного досвіду. Усе викладене дозволяє зробити загальний висновок про те, що дисертація на тему: «Запобігання шахрайству у сфері електронної торгівлі» є кваліфікаційною науковою працею, яка виконана особисто здобувачкою, розв'язує конкретне наукове завдання, є актуальним, завершеним

і таким, що має теоретичну і практичну значущість дослідженням. Дисертація відповідає вимогам пунктів 6, 7, 8 Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України № 44 від 12 січня 2022 року, а Коновалова Ілона Олександрівна заслуговує на присудження їй ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право».

Рецензент:

кандидат юридичних наук,
доцент кафедри кримінально-правової політики
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого

О. В. Таволжанський

Підпис *Таволжанський О.В.*
Засвідчую
Нач.ВК *[Signature]*
Р. *01* 2022 р.